

"Vier Heerlijkheden"

Historische Werkgroep Stichting De Vier Heerlijkheden te Brakel.

Omslag: "Huis Brakel".
Tekening: Jaap Verweij.

	Blz.
Van de Werkgroep	1
Drie(ing) jongens geboren te Brakel	3
Beeldenstorm in Brakel	5
Drama op de rivier de Waal, nabij de oude Brakelse steenoven	10

Redactie:

Jan van Brakel.
Jan van Loopik.
Jaap Verweij.

Historische Werkgroep
Stichting
De Vier Heerlijkheden
Brakel.

Secretariaat: Flegelstraat 1,
5306 AW Brakel.
Tel. 0418-671873

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door:

MCD SUPERMARKT VAN HEEMSKERK

E. P. van Ooijenstraat 5 - 5308 KD Aalst
Tel. 0418-671598

HAIR FASHION LENY

Dr. van Aalststraat 3 - 5308 KJ Aalst
Tel. 0418-672119

EMTÉ SUPERMARKT DUIJZER

Molenkampsweg 3 - 5306 VN Brakel
Tel. 0148-671287

BERT DE VRIES.

Garagebedrijf en tankstation

Zalmstraat 2 - Tel. 0418-671390 - 5306 GJ Brakel

GOVERT GRANDIA

Groenten en fruithandel

Jul. van Stolbergstraat 21 - Tel. 0418-672334 - 5307 HH Poederoyen

VAN GENDEREN

Attent - Bakkerij

Burg. Hobolaan 6a - Tel. 0418-671360 - 5305 CR Zuilichem

Oplage: 180 stuks.

Jan van Loopik

Van de Werkgroep

In deze aflevering van Vierheerlijkheden een drietal verhaaltjes. Allereerst over een Brakelse drieling, geboren in een tijd dat het armoe troef was, vervolgens gaan we naar de tachtigjarige oorlog met zijn beeldenstorm en nog een verhaaltje over een drama tijdens een storm in 1881. Wij wensen u veel leesplezier hiermee, maar ook met het boek:

De geschiedenis van Zuilichem *Dorp tussen de Maas en de Waal*

dat onder grote belangstelling op vrijdagmiddag 11 oktober 2013 is gepresenteerd in dorps huis de Ham in Zuilichem.

De vicevoorzitter van de historische werkgroep Stichting De Vier Heerlijkheden Jaap Verweij overhandigde toen het eerste exemplaar aan streekarchivaris dhr. Jan Buylinckx. Dhr. Buylinckx nam daarna het woord en gaf nog enkele smeuge voorbeelden van zaken die zich in de voormalige gemeenteraad van Zuilichem afspeelden. Ook de wethouder van culturele zaken van de gemeente Zaltbommel dhr. Ton van Balken sprak nog enkele lovende woorden over het boek. Jan van Brakel kreeg voor zijn aandeel in het boek ook een exemplaar overhandigd. Aan de echtgenote van de schrijver van het boek werd een bloemetje overhandigd.

De auteur dr. Aart Bijl uit Zaltbommel heeft het opgedragen aan zijn overleden moeder Jenneke Hobo. Het boek beslaat 232 pagina's en is in full colour gedrukt bij drukkerij van Eck & Oosterink in Dodewaard, de boekverzorging was in handen van Folkert Schuurman, de foto's van de huidige situatie in Zuilichem zijn genomen door Frank Noordenbosch. Veel materiaal komt uit de collectie van de Vier Heerlijkheden.

Het boek is te koop in de Korenmolen de Hoop in Zuilichem, bij het secretariaat van de Stichting de Vier Heerlijkheden in Brakel en bij boekhandel Kaasjager in Zaltbommel voor een bedrag van € 19,95.

De uitgave van het boek werd mede mogelijk gemaakt door Gravin van Bylandt Stichting, handelsonderneming Teeuwen, Van Voorden Stichting en Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven.

Belangstellenden in het Zuilichemse dorps huis.

Jan van Brakel

Drie(ing) jongens geboren te Brakel

In het doopboek van de Hervormde gemeente van Brakel staat op de datum van 10 september van het jaar 1809 in een doopakte te lezen dat op den 28ste van oogstmaand (augustus) van dat jaar zijn geboren in het gezin van Arie Vervoorn en Teuntje de Jongh drie jongens, zijnde een drieling. De kinderen die op 10 september door de Brakelse predikant van Oosterzee werden gedoopt ontvingen de namen van Steven Arie en Dirk.

Bij Steven trad als doopgetuige op Anneke Bruisten, bij Arie was dat Engelina van den Eijk en bij het derde kind Dirk viel de eer te beurt aan Jenneke Maas.

Het jaar 1809 was een rampjaar voor het dorp Brakel.

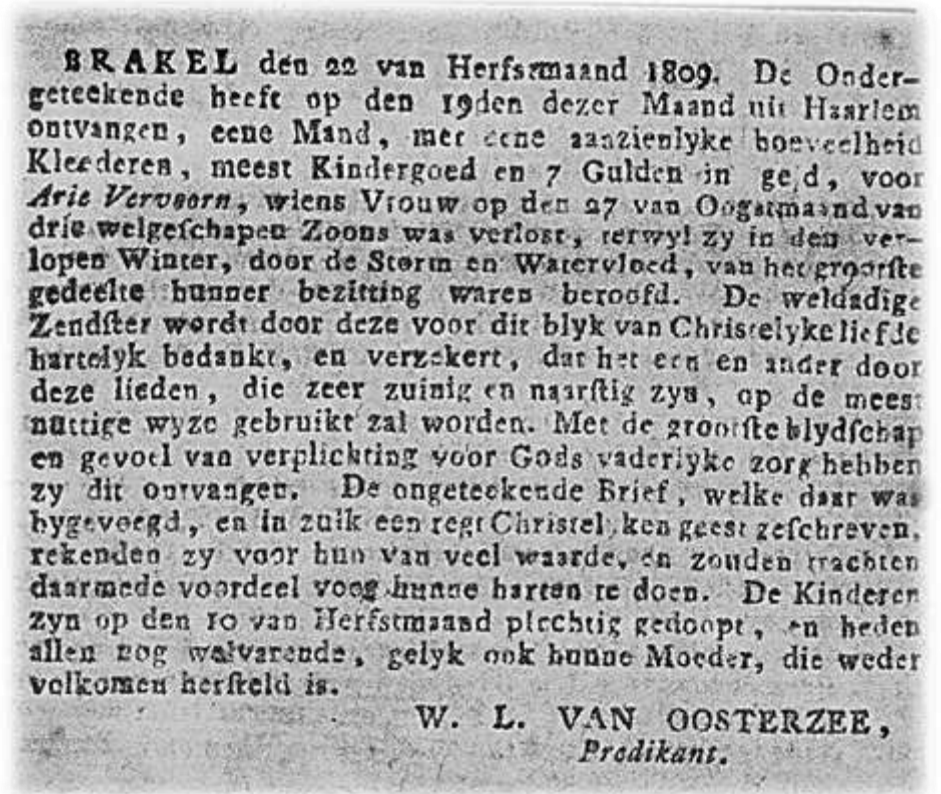
In de maand januari was de Brakelse dwarsdijk op zes plaatsen doorgebroken en als gevolg hiervan de beneden Meidijkse polder en het dorp Brakel onder water gelopen. Doordat ook de Meidijk het op enkele plaatsen had begeven was ook de Bommelerwaard boven de Meidijk tussen de 1.40m en 1.80m onder water komen te staan.

In het dorp Brakel heerste bittere armoede onder veel gezinnen, van de 858 inwoners die het dorp toen telde vielen er 345 onder de zgn. bedeling. De Brakelse poldermolen was door het hoge water vernield en door de stroming van Waal en Merwede afgedreven tot aan 's-Gravendeel toe. Mede hierdoor konden ook de landerijen niet droog gemalen worden en stonden lange tijd onder water, met als gevolg dat de boeren het land niet konden bewerken, zelfs tot in de Brakelse kerk had de afgelopen winter een aantal centimeters water gestaan.

Juist in dat jaar werd in het gezin van Arie Vervoorn en Teuntje de Jongh, die de afgelopen winter al een groot gedeelte van hun bezittingen bij de watersnoodramp hadden verloren, een drieling geboren.

Gelukkig waren er mensen in ons land die zich de situatie van dit gezin ter harte namen. De toenmalige Brakelse predikant Ds. W. L. van Oosterzee berichtte op 26 september en 21 oktober 1809 in "De Rotterdamsche courant"

dat hij tot tweemaal toe van een onbekende gulle gever een mand met kleren, geld, enz. had ontvangen uit resp. Haarlem en Amsterdam voor dit gezin zoals u in onderstaand krantenbericht kunt lezen.

BRAKEL den 22 van Herfstmaand 1809. De Ondergeteekende heeft op den 19den dezer Maand uit Haarlem ontvangen, eene Mand, met eene aanzienlyke hoeveelheid Kleederen, meest Kindergoed en 7 Gulden in geld, voor *Arie Vervoorn*, wiens Vrouw op den 27 van Oogstmaand van drie welgeschapen Zoons was verlost, terwyl zy in den verlopen Winter, door de Storm en Waterfloed, van het grootste gedeelte hunner bezitting waren beroofd. De weldadige Zondster wordt door deze voor dit blyk van Christelyke liefde hartelyk bedankt, en verzekert, dat het een en ander door deze lieden, die zeer zuinig en naarstig zyn, op de meest nuttige wyze gebruikt zal worden. Met de grootste blydschap en gevoel van verplichting voor Gods vaderlyke zorg hebben zy dit ontvangen. De ongeteekende Brief, welke daar was hygevoegd, en in zulk een regt Christeliken geest zeschreven, rekenden zy voor hun van veel waarde, en zouden trachten daarmede voordeel voog hunne herten te doen. De Kinderen zyn op den 10 van Herfstmaand plechtig gedoopt, en heden allen nog walvarende, gelyk ook hunne Moeder, die weder volkomen hersteld is.

W. L. VAN OOSTERZEE,
Predikant.

Krantenbericht uit de "Rotterdamsche courant" van 21 oktober 1809 waarin Ds. van Oosterzee mededeling doet over de door hem ontvangen babymanden.

Jan van Loopik

Beeldenstorm in Brakel

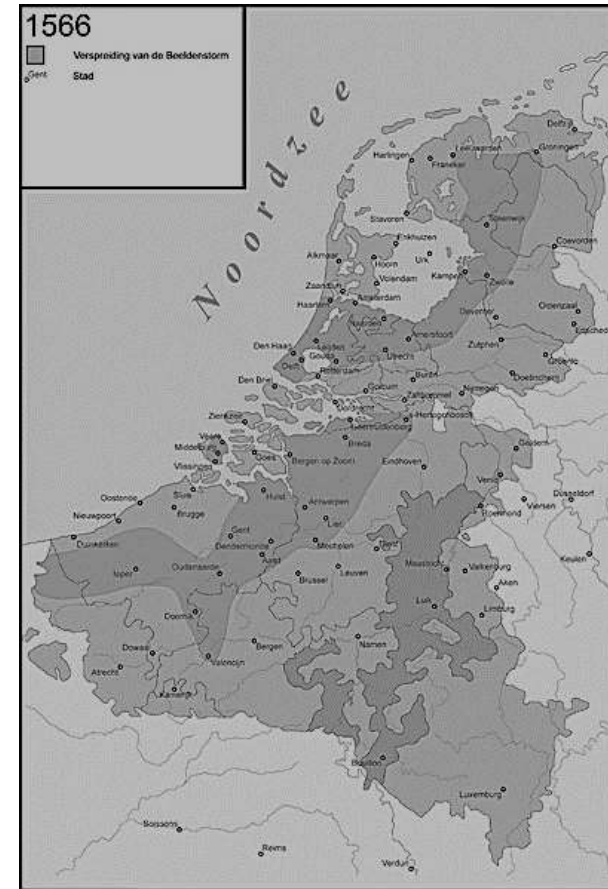
In 1566 werden in de Nederlanden in vele kerken en kloosters het interieur door calvinisten verwoest en geplunderd. Veel mooie en kostbare kunst is er toen verloren gegaan. Schilderijen, beelden, koorbanken, doopvonten, gewaden en zo meer, werden vernield. Ook vele boeken zijn toen verloren gegaan. De calvinisten waren fel tegen het vereren van heiligen en van beelden. Van objecten van religieuze kunst in de kerk moesten zij dan ook niets hebben. Maar ook rebellie zal bijgedragen hebben aan de vernielingen in de kerken en kloosters.

Op 10 augustus van dat jaar begon de beeldenstorm in Steenvoorde in Frans-Vlaanderen en zo trok het verder via steden als Cassel, Veurne, Ieper, Wervik en Gent. Op 20 augustus bezetten zo'n 200 calvinisten de Onze-Lieve-Vrouwe-kathedraal in Antwerpen. Daarna volgden Middelburg, Den Bosch, Leiden en Amsterdam en zo verder naar het noorden.

Vernietiging in de Kerk van Onze Lieve Vrouw in Antwerpen op 20 augustus 1566 door Frans Hogenberg.

Ook in veel tussenliggende plaatsen moest het interieur van de kerken en kloosters het ontgelden. Zoals het kaartje laat zien kwam de Bommelerwaard er goed af wat dat betreft, want hier deed de “nieuwe leer” pas rijkelijk laat zijn intrede.

Maar voor het zover was heeft er in Brakel toch ook nog een beeldenstorm plaatsgevonden, zij het pas in 1574 als men tenminste het verhaaltje mag geloven wat in een schriftje is opgetekend.

Dit schriftje heeft de titel:

“Histories-Romantische Tijdkortingen. Het Huis de Spijker te Brakel”.

Met de vermelding: “Letterlijk en woordelijk overgenomen”.

Volgens Drs. H. J. Scheltus in "Tussen de Voorn en Loevestein" Contactblad van de Historische Kring Bommelerwaard 1976, wordt als auteur genoemd Wilhelmus van Dam, Heer van Brakel, Rodrichem, Munnikenland, Noord- en Zuid Linschoten, Snelrewaard en Gansoyen.

Het jaar 1574 was een roerig jaar voor de Bommelerwaard want in dat jaar waren de Spanjaarden bij Zaltbommel en vanaf juni tot oktober werd de stad belegerd door de troepen van Gillis van Berlaymont.

In Gameren Bruchem en Hurwenen waren schansen gebouwd en ook vanuit Tuil werd de stad bestookt. Ook buiten de stadspoort vonden geregeld schermutselingen plaats. Zaltbommel hield echter stand en in oktober hadden de Spanjaarden er genoeg van en vertrokken.

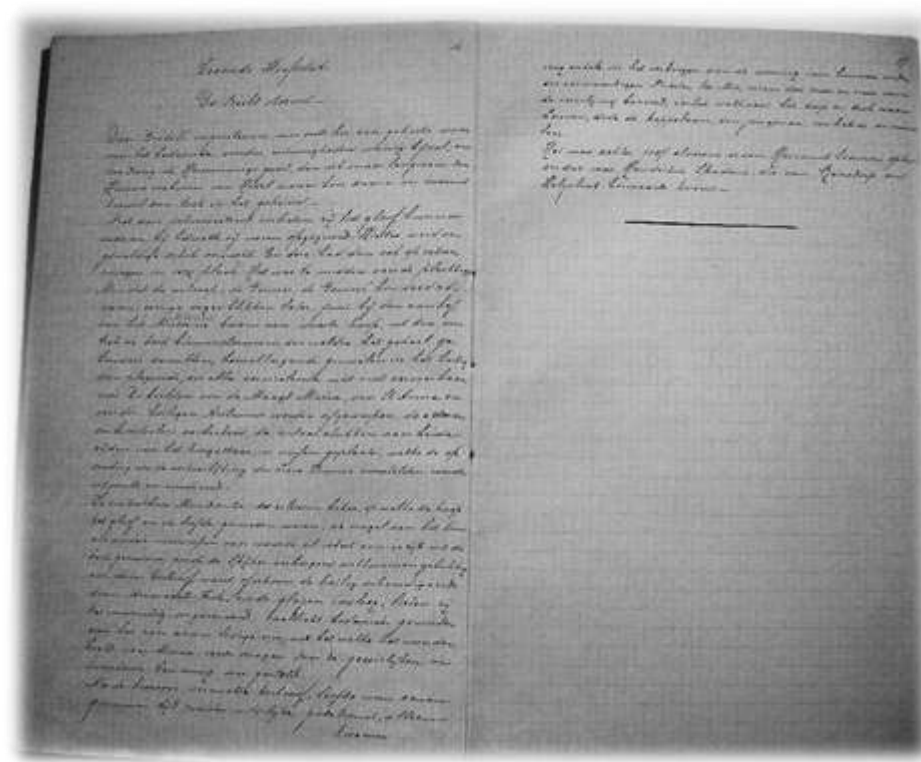
In de Sint Maartenskerk ging letterlijk "de kogel door de kerk", wat nu nog te zien is, maar ook het kasteel van Brakel is in dat jaar geplunderd.

De eerste gereformeerde predikant die in Brakel kwam was Henricus Spundaeus. Hij kwam in 1587 van Ransdorp en Holysloot en was na twee jaar al weer vertrokken naar Arkel. Zijn opvolger, de proponent Laurentius Cornellii, kwam pas in 1615.

Na Cornellii hebben nog 44 predikanten en een godsdienstonderwijzer in Brakel de taak gehad om er de "nieuwe leer" te verkondigen. De huidige predikant van Brakel is B. A. Belder die in februari 2009 van Schelluinen kwam.

Jan van Willigen uit Castricum doet onderzoek naar de verdwenen ramen van "Het Spijker" in Brakel. Tijdens dit onderzoek in het archief van de Familie Van Dam van Brakel, aanwezig in het Gelders Archief in Arnhem, kwam hij het schriftje met twaalf historische verhaaltjes tegen en kopieerde daaruit het volgende hoofdstuk over de beeldenstorm.

“Zevende Hoofdstuk

De Beelde storm.

Daar Brakels ingezetenen, van oudsher zeer gehecht waren aan het bestaande, vonden nieuwigheden weinig bijval; en zoo drong de Hervormingsgeest, dan ook maar langzaam door. Hunne naburen van Hedel waren hen daarin ver vooruit hoewel dan toch in het geheim.

Niet dan schoorvoetend verlieten zij het geloof hunner vaders, bij hetwelk zij waren opgegroeid. Hierbij werd een geweldige schok vereischt en deze had dan ook op zekeren morgen in 1574 plaats. Het was te midden van de plechtigen Mis, dat de uitroep “de Geuzen, de Geuzen” hen deed sidderen, eenige oogenblikken later, juist bij den aanhef van het Miserere kwam een woeste hoop uit de omtrek de kerk binnenstormen, en weldra het geheel gebouw vervullen, en hemelgerende gruwelen in het heiligdom plegende, en alles vernielende wat niet vervoerbaar was. De beelden van de Maagd Maria, van St Anna en van de heiligen Antonius werden afgeworpen, de altaren en bidstoelen verbroken, de altaarstukken aan beide zijden van het hoogaltaar, in nissen geplaatst welke de opvoeding en verheerlijking van der Lieve Vrouwe voorstelden, werden uitgerukt en verscheurd.

De zoo kostbare Monstrantie; de zilveren beker, op welke de hoop het geloof en de liefde gesneden waren, de nagel van het kruis en andere voorwerpen van waarde al eenige tijd uit de kerk genomen en op de Spijker verborgen ontkwamen gelukkig aan dezen kerkroof, want ofschoon de heilig schendigende drom derwaarts trok, en de glazen insloeg en lieten zij het inwendig ongemoeid, wellicht bedaarder geworden door het zien van de ledige nis, uit het welke het wonderbeeld van Maria, reeds vroeger door de geestelijken in verzekerde bewaring was gesteld .

Na de hiervoor vermelde kerkroof, leefde men eenen geruimen tijd zonder uiterlijke godsdienst, alleen kwamen nog enkele in het verborgen aan de woning van hunnen ouden en eerwaardigen Priester te Mis, maar deze immer en meer voor de vervolging bevreesd, verliet welhaast het dorp en trok naar Leuven, doch de kappelaan, een jongman, omhelste de nieuwe leer.

Het was echter 1587 alvorens er een Hervormd leeraar optrad en dat was Hendrikus Spudeus, die van Ransdorp en Holysloot herwaards kwam.”

Bronnen: .Gelders Archief, Arch. 0379/99, kopie van Jan van Willigen.
.Drs. H. J. Scheltus in Tussen de Voorn en Loevestein 1976.
.Wikipedia.
.www.biografischwoordenboek gelderland.nl/bio/4_Dirck_van_Haeften.

Jan van Brakel

Drama op de rivier de Waal, nabij de oude Brakelse steenoven

Op de avond van vrijdag 14 oktober van het jaar 1881 gierde over de Nederland een geweldige storm die overal in het land zware schade toebracht en ook her en der slachtoffers eiste.

Ook de dorpen van de Vier Heerlijkheden werden zwaar getroffen en vier mensen moesten het stormgeweld met de dood bekopen.

Op de rivier de Waal tegenover de Brakelse steenoven speelde zich om elf uur ‘s avonds een verschrikkelijk drama af toen in vliegende storm een schip, zwaar beladen met steenkolen ten onder ging, waarbij de schippersvrouw en haar twee jonge kinderen verdronken en de schipper en zijn knecht zich slechts ternauwernood konden redden. Aan het noordeneind te Aalst werd een inwoner uit Zuilichem door een afgewaaide boomtak dodelijk getroffen.

In ”Het Nieuwsblad van het land van Heusden en Altena, de Langstraat en de Bommelerwaard” van 17 oktober van het jaar 1881 werd hierover door de correspondenten uit Brakel, Zuilichem en Aalst het volgende letterlijk vermeld:

Brakel 16 oktober 1881

Het noodweer van i.l. vrijdag heeft hier drie slachtoffers geëischt. Men heeft namelijk den dood te betreuren van eene vrouw en twee kinderen die tengevolge van het zinken van een met steenkolen zwaar geladen vaartuig waarin zij zich bevonden en dat tegenover het woonhuis van den baas van de steenfabriek lag, in de Waal omstreeks 11 ure in den avond jammerlijk zijn verdronken.

Brakel 24 oktober 1881

Hedenochtend had alhier eene treurige en indrukwekkende plechtigheid plaats. Zoals vroeger in dit blad bericht werd zonk in den beruchten stormavond van vrijdag 14 dezer ter hoogte der steenfabriek op de Waal vóór dit dorp een schip met steenkolen waarbij drie personen verdronken. Het waren de vrouw van den schipper, oud 39 jaren en twee kinderen van 5½ jaar en van 5 maanden oud. Al aanstonds zag men naar middelen om, teneinde de lijken der ongelukkigen te voorschijn te brengen.

Daartoe werd opzettelijk geëngageerd de bekende duiker B. uit Rotterdam die echter eerst gepasseerden donderdag met zijn moeilijk werk beginnen kon. Alle pogingen door hem dien dag aangewend om de lijken te vinden en boven water te brengen waren vergeefs. Den volgenden dag evenwel werden er twee van de drie door hem in de roef van het schip gevonden, namelijk het jongetje van 5½ jaar in een kastje met de moeder er vóór.

Maar, hoewel hij ook den zaterdag d.a.v. des morgens nog beproefde, het lijkje van het keine wicht te vinden, was zijn zoeken vruchteloos.

Men denkt dat het reeds onder het zand bedolven of uit het vaartuig door den storm is weggespoeld.

De twee gevonden lijken zijn maandagmorgen op het dorp begraven, in denzelfden grafkuil werden de lijkisten van moeder en zontje nevens elkander ter aarde besteld.

Tot zover de berichtgeving over dit drama in “Het Nieuwsblad”.

Op 22 oktober van het jaar 1881 werd op het Gemeentehuis te Brakel door Jacobus de Veer en Claas de Veer, schippers, aangifte gedaan van het overlijden van Nicolaas de Veer, oud 5½ jaar geb. te Rotterdam en Cecilia Francina Avelink, echtgenote van Jacobus de Veer, 39 jaren oud. Beide overledenen geb. te Rotterdam en laatst wonende te Amsterdam.

Acht maanden later, in dezelfde krant van 20 juni van het jaar 1882 berichtte de Brakelse correspondent n.a.v. dit vreselijk drama nog het volgende:

Brakel a/d Waal

Nadat men den 31sten mei j.l. begonnen was met het lichten van het bij den storm van den 14 den oktober gezonken vaartuig voor den steenoven alhier kreeg men het gisteren met de gangboorden boven water.

Bij het uitscheppen van het zand in de roef vond men daarbij het lijkje van het sedert dien vermiste kind Pieter Jacob Jan de Veer, oud 5 maanden.

Het is heden op het kerkhof bijgezet in hetzelfde graf waarin het stoffelijk overschot van zijn toen eveneens noodlottig omgekomen moeder en broertje rust.

Op 20 juni 1882 werd van het overlijden van dit kind aangifte gedaan door de Brakelse inwoners Cornelis Parel, koopman en Cornelis de Jongh, landbouwer In de krant van 16 oktober 1881 werd ook opgenomen een bericht van de Aalsterse correspondent van “Het Nieuwsblad” betreffende

een inwoner van Zuilichem die aan het Noordeneind door een boomtak dodelijk werd getroffen. Hij berichtte hierover het volgende:

Aalst a/d Maas 16 oktober

Gepasseerden Vrijdagavond had zekere arbeider zijne schoonzustereen eindweegs herwaarts naar hare woning gebracht, toen hij door een afgewaaiden boomtak doodelijk getroffen en ter aarde geworpen werd. Daar hij zich te huis liet wachten werd men vooral ook wegens het noodweer over zjn lang uitblijven beangst en ging hem weldra zoeken.

Men vond den ongelukkige A v V genaamd levenloos op den dijk liggen Hij was omstreeks dertig jaren oud en laat eene weduwe met vijf jeugdige kinderen na.

Bij nader onderzoek blijkt het te gaan om de 31 jarige Ariën van Veen uit Zuilichem. Ariën van Veen was herbergier/landbouwer en bewoonde de oude herberg “De Zwaan” die al begin achttiende eeuw stond aan de Meidijk bij de driesprong op de plaats waar voorheen Rüger woonde en nu café-restaurant Kraai staat. Je zou kunnen zeggen met een woordspeling: Het nest van een zwaan ingenomen door een kraai. Ariën van Veen was gehuwd met Cornelia Lambermon en een zoon van Frederik van Veen en Ariaantje Wolfers.

De Brakelse steenfabriek